

ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕЗЕРВ ПІДВИЩЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

ENTREPRENEURIAL POTENTIAL AS A STRATEGIC RESERVE FOR INCREASING REGIONAL COMPETITIVENESS

У статті розглянуто суть підприємницького потенціалу регіону. Здійснено оцінку його складників у контексті впливу на регіональну конкурентоспроможність. Вказано рекомендації та переваги розвитку підприємницького потенціалу регіону на основі кластерних об'єднань. Визначено послідовність дій щодо створення кластера малих та середніх підприємств сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: підприємницький потенціал, регіон, складники підприємницького потенціалу, конкурентоспроможність, мале та середнє підприємство, кластер, сільське господарство.

В статье рассмотрена сущность предпринимательского потенциала региона. Осуществлена оценка его составляющих в контексте влияния на региональную конкурентоспособность. Указаны рекомендации и преимущества развития предпринимательского потенциала региона на основе кластерных объединений. Опре-

делена последовательность действий по созданию кластера малых и средних предприятий сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: предпринимательский потенциал, регион, составляющие предпринимательского потенциала, конкурентоспособность, малое и среднее предпринимательство, кластер, сельское хозяйство.

In the article the essence of the entrepreneurial potential of the region are considered. The assessment of its components in the context of the impact on regional competitiveness is implemented. Recommendations and advantages of the development of the entrepreneurial potential of the region on the basis of cluster associations are indicated. The sequence of actions to create a cluster of small and medium-sized agricultural enterprises is defined.

Key words: entrepreneurial potential, region, components of the entrepreneurial potential, competitiveness, small and medium enterprises, agricultural enterprises.

УДК 339.137.2.332.122

Мірай Н.Б.

к.е.н., доцент кафедри економіки та організації виробництва
Первомайська філія
Національний університет
кораблебудування
імені адмірала Макарова

Постановка проблеми. Структурні зрушення в економіці країни дестабілізують макроекономічну ситуацію і вимагають консолідації зусиль держави загалом та регіонів зокрема у пошуку можливостей та внутрішніх резервів підвищення конкурентоспроможності. Сьогодні основним стратегічним резервом, здатним забезпечити розвиток країни та регіонів, є підприємницький потенціал.

Для України останні роки відзначилися погіршенням економічних умов господарювання, подальшим зниженням рівня життя населення, поглибленням диференціації доходів та збільшенням кількості депресивних територій. Причини такої ситуації – як суб'єктивні, ті, що залежать безпосередньо від дій державних та муніципальних органів влади, так і об'єктивні, насамперед тривале військове протистояння, яке не дає змоги формувати комплексну стратегію розвитку регіонів.

Світовий досвід свідчить, що саме підприємницький потенціал – це той інструмент, що здатний забезпечити вихід із кризи, зменшити безробіття, стабілізувати ринок праці, підвищити рівень життя населення та конкурентоспроможність вітчизняної економіки. Тому саме оцінка підприємницького потенціалу на регіональному рівні і його впливу на конкурентоспроможність сьогодні набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти визначення поняття «підприємницький потенціал» сьогодні вивчені науковцями досить докладно і на різних економічних рівнях.

Так, у працях Р. Кантільйона, Й. Шумпетера, Ф. Мізеса, Й. Хайека, М.П. Миргородської [8, с. 145], А.Я. Степанова [12, с. 12] та інших учених підприємницький потенціал розглядається як професійні знання, навички, управлінські здібності, здатності ризикувати, креативність, інноваційність суб'єктів (носіїв потенціалу), що спрямовані на задоволення потреб у товарах і послугах та отримання прибутку.

І.В. Бердичевський, Н.Ф. Бердичевська [1, с. 98], І.М. Рєпіна [10, с. 264], Ю.Б. Рубін [11, с. 256], І.Є. Чепляєва [14, с. 75], Н.С. Краснокутська, І.Г. Бубенець [7, с. 128] вивчають підприємницький потенціал на рівні підприємства і в загальному розумінні характеризують його як сукупність бізнес-ідей і способів їх реалізації, які є у розпорядженні підприємства, сукупність внутрішніх можливостей його власників і персоналу, здатність до розвитку.

На рівні регіону, муніципального утворення підприємницький потенціал досліджують А.І. Бутенко, Є.В. Лазарєва, І.М. Сараєва [3, с. 47], Л.Ю. Філобокова [13] і в комплексі визначають його як здатність суб'єктів підприємництва випускати конкурентоспроможну продукцію і послуги, забезпечувати розвиток виробництва та як комплексне явище, що відображає умови ведення певною групою населення регіону підприємницької діяльності, наявність ресурсів і потенційних можливостей займатися цією діяльністю.

І.З. Должанський, Т.О. Загорна приділяють увагу конкурентоспроможності підприємницького

потенціалу на рівні регіону і характеризують її як можливість ефективно розпоряджатися власними і запозиченими ресурсами в умовах конкурентного ринку [4, с. 184].

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених визначенню суті та ролі підприємницького потенціалу в розвитку економіки, питання впливу підприємницького потенціалу на конкурентоспроможність регіону є не досить дослідженим.

Постановка завдання. Мета статті – теоретично обґрунтувати взаємозв'язок між підприємницьким потенціалом та конкурентоспроможністю на регіональному рівні, оцінити підприємницький потенціал Миколаївської області та розробити пропозиції щодо активізації його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумови для регіональної конкурентоспроможності створюються на національному рівні. Рівень сформованості підприємницького потенціалу має прямий вплив на конкурентоспроможність регіону. За необхідності надання стійкості регіональному розвитку актуальним є створення макроекономічних умов. Зокрема, стимулювання створення робочих місць, лояльних умов відкриття та ведення бізнесу, стабільна податкова та законодавча системи.

Структурними компонентами підприємницького потенціалу регіону є фінансовий потенціал, інфраструктурний, ринковий, податковий, трудовий, виробничий, інноваційний потенціал.

Фінансовий потенціал регіону визначає сукупний обсяг акумульованих на території фінансових ресурсів, що надходять різними каналами до різних суб'єктів. Елементами фінансового потенціалу регіону визначають фінансовий потенціал реального сектору економіки регіону, фінансовий потенціал домогосподарств, бюджетний потенціал, потенціал фінансово-кредитних установ, інвестиційний потенціал.

Податковий потенціал можна розглядати як самостійний вид потенціалу регіону і як складник фінансового потенціалу. Зокрема, податковий потенціал визначає максимально можливу суму надходжень податків та зборів, що розраховуються відповідно до чинного законодавства. Оцінка податкового потенціалу регіону може бути використана під час формування планів соціально-економічного розвитку території.

Наявність розвиненого інфраструктурного потенціалу регіону створює передумови подальшого економічного розвитку та забезпечення його конкурентних переваг. Складниками інфраструктурного потенціалу є виробнича інфраструктура, спрямована на забезпечення функціонування виробничих процесів; соціальна інфраструктура, що являє собою сукупність одиниць, що забезпечують нормальну життєдіяльність населення, його ефективне відтворення; ринкова інфраструктура

як сукупність організацій та установ, що забезпечують дію ринку та можливість формування ринкового потенціалу.

Ринковий потенціал визначає здатність регіону здійснювати виробництво продукції та можливості споживання.

Інноваційний потенціал сьогодні відіграє визначальну роль у розвитку підприємницького потенціалу регіону та підвищенні рівня його конкурентоспроможності. Він характеризує можливості регіональної системи залучати ресурси для генерування розповсюдження та використання нововведень. Під час оцінки інноваційного потенціалу необхідно звернути увагу на такі складники, як дослідницький потенціал населення, науковість валового регіонального продукту, частка витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи в загальній сумі витрат, винахідницький потенціал економічного активного населення, рівень упровадження інновацій підприємницьким сектором. Зростання кількості підприємств, що впроваджують інновації, та витрат на здійснення інноваційної діяльності створює передумови для покращення конкурентоспроможності економіки регіону. Проте дані табл. 1 свідчать про невисоку інноваційну активність підприємств Миколаївської області та коливання показника у бік зменшення.

Таблиця 1

Інноваційна активність підприємств Миколаївської області [17]

Роки	Питома вага підприємств, що займаються інноваціями, %	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Витрати на здійснення інноваційної діяльності, тис. грн.
2013	24,9	11,7	716 449,3
2014	19,9	10,1	606 789,6
2015	31,2	23,7	291 578,5
2016	26,9	17,2	324 909,6

Трудовий потенціал регіону характеризують як сукупність робочої сили та сукупну суспільну здатність населення регіону до праці на основі єдності їх кількісної та якісної характеристик. З кількісного боку трудовий потенціал визначається чисельністю населення у працездатному віці, а з якісного – статево-віковою структурою, рівнем освіти, професійними вміннями та мобільністю.

Виробничий потенціал регіону визначається потенціалом національної економіки загалом і являє собою можливий обсяг виробництва продукції (зокрема, валового регіонального продукту – ВРП), який економіка регіону має змогу виробити в умовах повної зайнятості. Складниками виробничого потенціалу регіону є потенціал наявних у регіоні основних фондів; трудові ресурси, задіяні у виробничій діяльності; матеріальні ресурси, що охоплюють доступ до сировини, її якісні характе-

ристики, своєчасність поставки; природний потенціал, який передбачає географічне розташування, кліматичні умови, рекреаційне розташування.

Оцінка статистичних даних щодо динаміки чисельності працездатного населення Миколаївської області та, відповідно, кількості підприємств за розмірами за 2013-2016 роки показує негативну тенденцію (рис. 1, 2). За аналізований період чисельність працездатного населення області зменшилася на 4,8%, підприємств – на 6,6%, в тому числі кількість малих підприємств знизилася на 6,7%. Відповідно, можна стверджувати про зниження рівня конкурентоспроможності підприємницького потенціалу області та необхідність пошуку шляхів його відновлення і розвитку.

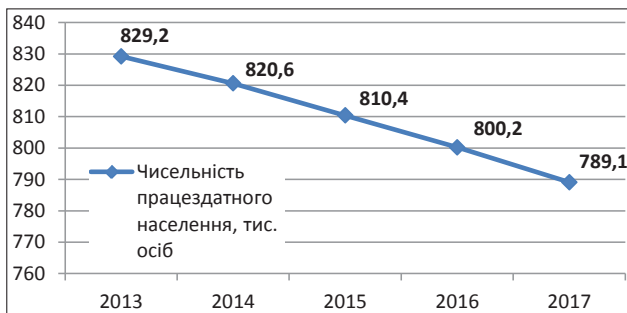

Рис. 1. Динаміка чисельності працездатного населення Миколаївської області у 2013-2017 роках (розраховано автором за [17])

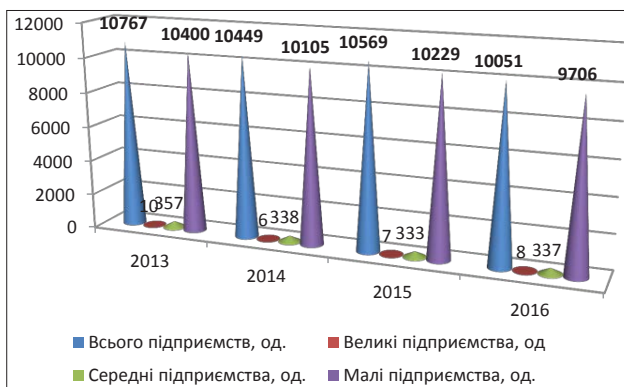

Рис. 2. Динаміка кількості підприємств Миколаївської області за 2013-2016 роки (розраховано автором за [17])

Оцінка економічної діяльності малих підприємств, які становлять 96,7% від загальної кількості підприємств, показала, що найбільшу питому вагу займає «сільське, лісове та рибне господарство» (3757 одиниць), «оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» (1957 одиниць), промисловість (886 одиниць) та «операції з нерухомим майном» (рис. 3).

У 2017 році загальна кількість зайнятих у сфері малого підприємництва області, яка складалася із кількості найманих працівників на малих підприємствах та фізичних осіб – підприємців, становила понад 120,4 тис. осіб (21,2% працездатного населення області) [16].

Рис. 3. Малі підприємства Миколаївської області за видами економічної діяльності у 2016 році, % (розраховано автором за [17])

Таким чином, мале підприємництво відіграє провідну роль у зміцненні та розвитку підприємницького потенціалу регіону, здатне забезпечити стале економічне зростання та створення нових робочих місць.

Для регіональної влади оцінка підприємницького потенціалу території, виявлення пріоритетних напрямів розвитку його складників становить важливу вихідну базу для покращення конкурентоспроможності регіону.

Виходячи із вищевикладеного, вважаємо, що для Миколаївської області одним із стратегічних інструментів розвитку підприємницького потенціалу є регулювання економічних та соціальних процесів у сфері малого бізнесу сільського господарства та промисловості на основі створення кластерів.

Сьогодні в Україні є лише поодинокі практичні приклади створення сільськогосподарських кластерів на основі власної ініціативи товаровиробників із використанням зарубіжного досвіду. Наша країна не має законодавчої бази щодо кластерної організації виробництва в аграрному секторі, що значно ускладнює процес їх створення та функціонування на регіональному рівні.

Про перспективність аграрних кластерів свідчить досвід країн світового співтовариства. Так, економіка Фінляндії повністю кластеризована, у ній виділено 9 кластерів. У Данії функціонує 29 кластерів, у яких беруть участь 40% усіх підприємств країни, які забезпечують 60% експорту.

У Німеччині створені й успішно функціонують промислові кластери, у Словенії прийнято національну програму розвитку кластерів [15]. У Чилі створено кластер чилійського вина. Об'єднання праці фермерів, наукових установ, органів державної влади із залученням зарубіжних експертів дало змогу за незначний період часу підвищити якість вина та збільшити його експорт [2].

Крім того, Всесвітній економічний форум у Давосі вже більше десяти років досліджує та щорічно оприлюднює індекси сучасного економічного розвитку. У щорічній доповіді обов'язково розміщується розділ «Внутрішня конкуренція та розвиток кластерів», в якому із загальної кількості показників 13 – це показники, що характеризують стан кластеризації економіки досліджуваних країн [9].

Виходячи із вищезазначеного, для економіки України, яка взяла курс на євроінтеграцію, є вкрай важливим законодавче забезпечення кластерних ініціатив та підвищення конкурентоспроможності регіонів, згладжування диспропорційності їхнього розвитку.

Створення кластерів малих та середніх підприємств сільськогосподарського виробництва передбачає:

- підвищення їхньої конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості через взаємоузгодження дій учасників та кращий доступ до робочої сили, постачальників, інформації, ринків збуту продукції та позиціонування підприємств;

- швидше пристосування до умов мінливого конкурентного середовища завдяки підвищенню гнучкості та розподілу ризиків між учасниками, проведенню єдиної маркетингової політики та налагодженню ефективних логістичних ланцюгів;

- зростання інвестицій у розроблення нових або поліпшення властивостей наявних товарів, тісна співпраця з профільними навчальними закладами та науково-дослідними інститутами;

- розвиток сільської інфраструктури, покращення добробуту населення.

Послідовність дій у процесі здійснення заходів щодо створення

сільськогосподарського кластера у Миколаївській області представимо у загальному вигляді таким чином (рис. 4).

Оцінка структурних компонентів підприємницького потенціалу Миколаївської області дала змогу сформулювати комплекс рекомендацій щодо його відновлення та розвитку в сучасних умовах господарювання:

- на урядовому рівні доцільно розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо створення та функціонування кластерів в Україні, їх фінансової підтримки;

- на регіональному рівні варто створити дієві програми формування сільськогосподарських кластерів, необхідної інфраструктури, інформаційної та інтеграційної комунікації;

- на рівні господарюючих суб'єктів необхідне виявлення ініціативи об'єднання у кластер, ініці-

Рис. 4. Кроки та заходи щодо створення кластера малих і середніх сільськогосподарських формувань [розроблено автором]

ювання його створення, налагодження домовленостей та готовності до довгострокової співпраці і партнерства.

Висновки з проведеного дослідження. Підприємницький потенціал регіону – це складне поліструктурне утворення, здатне за умови необхідної підтримки стати каталізатором економічного зростання та рушійною силою структурних перетворень. З огляду на важливість впливу малого та середнього бізнесу на регіональну конкурентоспроможність та аграрну спрямованість суб'єктів господарювання Миколаївської області вважаємо актуальним створення сільськогосподарського кластера. Для цього необхідно здійснити низку заходів за участі підприємницького сектора, державних та інфраструктурних інституцій, які дадуть змогу у майбутньому якісно вплинути на темпи економічного розвитку, зростання валового регіонального продукту, підвищити інноваційну активність суб'єктів господарювання, інвестиційну привабливість регіону, створити додаткові робочі місця та забезпечити зростання доходів населення. Крім того, під час створення успішних сільськогосподарських кластерів виникає синергетичний ефект від взаємодії учасників кластера та зростає рівень конкурентоспроможності регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бердичевская Н.Ф. Оценка предпринимательского потенциала фирмы как элемента инвестиционной привлекательности: монографія / Н.Ф. Бердичевская, И.В. Бердичевский. Ульяновск: УлГТУ, 2004. 136 с.
2. Бізнес-кластери: потрійна сила. URL: <http://www.innovations.com.ua/ua/articles/or-manage/19558/biznes-klasteripotrijna-sila>.
3. Бутенко А.І. Методологічні аспекти визначення підприємницького потенціалу регіону / А.І. Бутенко, Є.В. Лазарева, І.М. Сараєва// Економічні інновації. № 51. 2012. С. 45-54.
4. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посібник / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
5. Інвестиційні можливості Миколаївщини. Розвиток малого і середнього бізнесу. URL: <http://invest.mk.gov.ua/uk/rozvytok-pidpriemnytstva>
6. Інформація Держкомстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Краснокутська Н.Г. Підприємницький потенціал торговельного підприємства: зміст, особливості та чинники формування/ Н.Г. Краснокутська, І.Г. Бубенець// Науковий вісник Полтавського університету економіки та торгівлі. № 4 (60). 2013. С. 125-129.
8. Миргородська А.П. Розкриття сутності поняття «підприємницький потенціал» та його роль в потенціалі підприємства / А.П. Миргородська // Економіка і управління. 2011. – № 5. С. 144-149. URL: http://www.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2011/5/p_144_149.pdf
9. Рекомендації Міжнародної науково-практичної конференції «Кластеризація – вагомий фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України». URL: <http://ucluster.org/blog/2014/09/>
10. Рєпіна І.М. Підприємницький потенціал: методологія оцінки та управління / І.М. Рєпіна // Вісник Української академії державного управління при Президенті України. 1998. № 2. С. 262-271.
11. Рубин Ю. Б. Теория и практика предпринимательской конкуренции / Ю. Б. Рубин. М.: МФПА, 2004. 572 с.
12. Степанов А.Я. Оценка предпринимательского потенциала фирмы: автореф. дис. к. э. н.: спец. 08.00.05. Экономика и управление народным хозяйством / А.Я. Степанов. СПб, 2001. 19 с.
13. Филобокова Л.Ю. Комплексная оценка конкурентоспособности региона / Л.Ю. Филобокова// Региональная экономика и управление. № 2 (26). 2011. URL: <http://eee-region.ru/article/2604/>
14. Чепляева И.Е. Предпринимательский потенциал (Проблемы формирования и использования в российской экономике): дис. канд.экон. наук: 08.00.07 / И.Е. Чепляева. Саратов, 1999. 168 с.
15. Про схвалення концепції створення кластерів в Україні. URL: http://www.ligazakon.ua/news_old/ga012109.html.
16. Інвестиційні можливості Миколаївщини. Розвиток малого і середнього бізнесу. URL: <http://invest.mk.gov.ua/uk/rozvytok-pidpriemnytstva>.
17. Інформація Головного управління статистики у Миколаївській області. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua>